

CONSIDERAȚII PRIVIND LIBERTATEA ECONOMICĂ

Asist. univ. drd. George Gârleșteanu
Universitatea din Craiova

The concept of economic freedom is a new concept which appears in the romanian constitutional plan as a result of the revision of the Constitution in 2003. The constitutional configuration of economic freedom is provided by the art.45 from Constitution which releaves the two components of it: the free acces to an economic activity and the free initiative. Because the concept is confused in many times with the freedom of economy (freedom of the economic system), economic freedom being in fact the fundament of it, it is necesar to analyze the substance of this new fundamental right (the constitutional consequences of its two components in the romanian society) and to present the strict modality in which its exercise may be restricted.

1. „Accesul liber al persoanei la o activitate economică, libera inițiativă și exercitarea acestora în condițiile legii, sunt garantate”. Revizuirea Constituției române din noiembrie 2003 a avut drept consecință apariția și consacrarea la nivel constituțional a unor noi concepte pentru societatea românească, printre care și acela de libertate economică. Conceptul de “libertate economică”¹ este un concept destul de fluid și care poate comporta multiple aspecte, vizând comportamentul individual în plan economic și desemnând, ca și drept fundamental, facultatea individului de a avea acces și acționa din punct de vedere economic prin desfășurarea de activități de această natură, economică. Se impune astfel o analiză completă a conceptului de “libertate economică”, analiză ce va viza configurația normativă a acestuia, așa cum se prezintă la nivel constituțional după revizuirea actului suprem, și implicațiile practice ale garantării constituționale ale acestei libertăți.

2. Libertatea economică-nou drept fundamental. Plasarea acestui nou concept, de libertate economică, de către constituentul român chiar în cuprinsul Capitolului II intitulat generic „Drepturile și libertățile fundamentale” din Titlul II al Constituției, evidențiază opțiunea acestuia pentru recunoașterea și consacrarea constituțională a unui nou drept fundamental, de altfel prezent la nivelul societății românești sub diferite forme mai ușor sau mai greu de reperat. În calitatea sa de drept fundamental, libertatea economică reprezintă un drept de natură economică, însă această libertate nu include toate drepturile de

---

¹Conceptul de “libertate economică” apare și la nivelul altor acte constituționale internaționale; Constituția Elveției din 1999 o normează distinct în art.27: “(1) Libertatea economică este garantată. (2) Ea cuprinde îndeosebi libertatea de alegere a unei profesii, libertatea de a se bucura de liberul acces și liberul exercițiu al unei activități economice private”; de asemenea, o regăsim în Constituția Venezuelei din 1999 al cărei capitol VII denumit „Drepturi economice” începe cu art.112 care normează: “Toate persoanele se pot consacra liber activității economice alese de ei, subiect doar al limitărilor prevăzute de Constituție și a celor stabilite de lege pentru motive ca dezvoltarea umană, securitatea, sănătatea, protecția mediului sau alte motive de interes social. Statul va promova inițiativa privată, garantând crearea și egala distribuție a averii, ca și a producției de bunuri și servicii ce întrunesc nevoile populației, libertatea de a munci, a întreprinde, a comerțului, a industriei, fără a prejudicia puterea Statului de a promulga măsuri de planificare, raționalizare și regularizare a economiei și de a promova dezvoltarea în ansamblu a țării.”.

natură economică, normate de altfel separat în Constituție, deși le fundamentează pe acestea, constituind premisa însăși a existenței lor.

Conținutul conceptului de libertate economică cuprinde și libertatea economiei, privită ca principiu general al statului român, care fundamentează organizarea activității economice pe teritoriul acestuia. Din această perspectivă, denumirea marginală a articolului are caracter normativ, obligând, deci, la o anumită înțelegere a rolului statului în materia reglementării economiei, iar consecințele juridice ale acestui caracter normativ, referitoare la obligațiile statului în materie economică, se regasesc în art.135, în care se prevede că: „Economia României este o economie de piață, bazată pe libera inițiativă și concurență.”. Reglementarea caracterului economiei de a fi de piață evidențiază libertatea de organizare a economiei, auto-structurarea acesteia în baza voințelor provenind din sfera inițiativei private, consecință juridică a caracterului normativ al libertății economice.

Din aceste considerente se impune precizarea faptului că acest nou articol, adaugând un nou drept fundamental celor deja garantate constituțional, drept al cărui conținut urmează a fi precizat, fundamentează prevederile constituționale ale art.135, referitoare la economie, constituind cadrul și limitele de interpretare a conținutului normativ al acestuia.

3. Titularul libertății economice. Principalul destinatar al drepturilor și libertăților fundamentale este individul, omul, care văzut prin prisma dreptului se regăsește în persoana fizică. Pentru a-și putea exercita în mod liber drepturile sale fundamentale omul are nevoie de protecție din partea dreptului împotriva eventualelor atingeri ce le poate suferi acest exercițiu. Se poate afirma astfel, fără nici un fel de dubiu, că persoana fizică reprezintă titularul principal al libertății economice. Acest drept fundamental are ca principal destinatar omul ca persoană fizică, ca subiect de drept, având la îndemână pentru protejarea dreptului său recunoscut de către ordinea juridică întreg arsenalul de instrumente juridice prevăzut de aceasta. Textul constituțional român face referire la libertatea economică în principal ca “acces liber al *persoanei*” fără a distinge ce fel de persoană, acest lucru putând să dea naștere la numeroase controverse doctrinare așa cum precizam anterior. Această “scăpare” așa putea zice, a Constituției noastre, pentru a nu da naștere la interpretări ce ar putea afecta câmpul protecției acestui drept fundamental, trebuie remediată în sensul interpretării sale stricte ca vizând conceptul de persoană fizică în primul rând. Deci, din acest unghi de vedere, titularul libertății economice, subiectul de drept liber să exercite conținutul concret al acestui drept și care este îndrituit să ceară protecția acestuia din partea dreptului, este persoana fizică.

Se pune întrebarea dacă persoana morală poate fi titulară de drepturi și libertăți fundamentale, și implicit dacă acesta poate exercita libertatea economică. Diferitele sisteme constituționale, precum și jurisprudența diferitelor instanțe constituționale se prezintă neuniforme în această problematică, ba câteodată chiar contradictorii². Anumite sisteme constituționale admit posibilitatea ca persoana morală să fie titulară de drepturi și libertăți fundamentale. Astfel, Constituția Germaniei din 1949 consacră în art.10-3 expres această posibilitate: “drepturile fundamentale se aplică de asemenea persoanelor juridice naționale în măsura în care le sunt aplicabile având natura lor”, legând exercițiul acestor drepturi de către persoana morală de întrunirea cumulativă a două condiții: dreptul în cauză să poată aparține unui subiect ce este doar o ficțiune juridică fără existență concretă în afara

²Dan Claudiu Dănișor, *Tratat de drept constituțional și instituții politice*, în curs de apariție 2006, p.733-734.

dreptului, și acea persoană morală să aibe naționalitate germană³. În aceeași notă se prezintă și Constituția Portugaliei care recunoaște capacitatea persoanelor morale de a fi titulare de drepturi și libertăți fundamentale, fără a lega însă exercițiul acestor drepturi de condiția naționalității așa cum o face textul constituțional german; art.12-2 prevede că “toate persoanele juridice se bucură de drepturile și sunt ținute de obligațiile care sunt compatibile cu natura lor”.

În ceea ce privește sistemul nostru de drept, constituentul român pare să aibă o atitudine restrictivă în a acorda titlatura de subiect de drepturi și libertăți fundamentale persoanei morale, uitând parcă să o menționeze în acest sens. În plus, Constituția României, în articolele 15, denumit “Universalitatea”, și 16, denumit “Egalitatea în drepturi”, face o aplicație abuzivă a conceptului de “cetățenie” prin referirea în conținutul articolelor doar la universalitatea și egalitatea în drepturi *numai* a cetățenilor, și excluzând astfel persoana morală de la beneficiul drepturilor și libertăților fundamentale. Titlatura celor două articole are însă un caracter normativ propriu care impune o anumită interpretare a universalismului și egalității în drepturi în sensul referirii nu doar la o instituție juridică aparte, cea de “cetățenie”, restrângând astfel sfera de aplicabilitate a conceptelor, ci al referirii la orice subiect de drept⁴.

Aceste exprimări restrictive cu caracter normativ ale textului constituțional român par a fi compensate, deși nu în totalitate, de jurisprudența Curții Constituționale române. Totuși, așa putea caracteriza această jurisprudență ca fiind destul de neclară, Curtea noastră constituțională oscilând între referirea indirectă la posibilitatea ca un drept fundamental să aibă drept titular persoana morală și declararea expresă a imposibilității acestui lucru. Astfel, prin dec. nr.35/1993 Curtea decide că egalitatea “implică un regim egal între cetățenii români *organizați în persoane juridice* și aceiași cetățeni dacă se prezintă, *proprio nomine*, ca subiecți de drept”, deci nu afirmă decât faptul că cetățenii organizați în persoane juridice beneficiază de egalitatea în drepturi, nicidecum persoana morală în sine⁵. În continuare Curtea afirmă referindu-se la aplicabilitatea art.16 din Constituție că acesta “garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor, nu egalitatea (...) persoanelor juridice. Aceași atitudine de negare o are Curtea și în alte decizii⁶ ale sale când afirmă că: “art.16 alin.1 și art.49 alin.1 și 2 din Constituție se referă la persoanele fizice-cetățeni români (...) Drepturile și libertățile persoanelor fizice pot fi restrânse, în exercitarea lor, conform art.49 din Constituție. Pe cale de consecință titularii unor asemenea drepturi, libertăți și îndatoriri nu pot fi persoanele juridice (...)”(dec. nr.74/1994), sau că „drepturile fundamentale sunt o constantă a personalității *cetățeanului* (...)”(dec. nr. 202/1999 și 62/2000), ori că „Drepturile și libertățile persoanelor juridice, indiferent de forma lor de organizare ori de faptul că sunt de drept privat sau public, *nu constituie* obiectul reglementărilor cuprinse în

³Persoanele juridice care nu au naționalitatea germană nu se bucură de plenitudinea drepturilor ci doar de acelea de natură procesuală; mai trebuie adăugat că jurisdicția constituțională germană, Tribunalul Constituțional a extins câmpul de aplicație al textului în cauză și asupra grupărilor de persoane fără personalitate juridică.

⁴Pentru dezvoltări cu privire la aceste concepte, în special cu privire la o analiză completă a dimensiunii lor juridice a se vedea DAN CLAUDIU DĂNIȘOR, *op.cit.*, p.729-733.

⁵Atitudinea Curții Constituționale române în ceea ce privește egalitatea în drepturi este identică cu cea a Consiliului Constituțional francez care în Dec. nr.81-132 din 16 ianuarie 1982 în privința constituționalității Legii Naționalizărilor dispune că “(...) principiul egalității nu este mai puțin aplicabil între persoanele morale decât între persoanele fizice, nerecunoașterea/încălcarea egalității între acelea (adică persoanele juridice) ar echivala în mod necesar cu o echivalare a egalității între acestea (adică persoanele fizice)” la <http://www.conseil-constitutionnel.fr>.

⁶*Jurisprudența Curții Constituționale 2000*, Ed. All Beck, București, 2000.

prevederile titlului II al Constituției”(dec. nr.38/2000). În același timp, dacă „regimul juridic diferit s-ar răsfrânge asupra cetățenilor, implicând inegalitatea lor în fața legii și a autorităților publice”(dec. nr.102/1995), atunci textul art.16 poate deveni aplicabil și persoanei morale și de asemenea „principiul egalității se aplică și persoanelor juridice în măsura în care prin intermediul acestora cetățenii își exercită un drept constituțional, cum este asocierea în partide politice”(dec. nr.35/1996).

Fără îndoială, atitudinea Curții în unele situații este laudabilă pentru că încearcă să corecteze scăpările textului constituțional care face referire la „cetățeni” în loc de persoane. În același sens ar putea fi considerată și folosirea uneori de către Curte a conceptului simplu de „persoană”, fără a se distinge dacă este vorba de persoana fizică sau cea juridică, când este vorba de un drept fundamental: „nu poate fi exclusă de la exercițiul drepturilor procesuale nici o categorie de persoane sau grup social”(dec. nr.175/1999). În orice caz, Curtea, după cum foarte ușor se poate vedea numai din exemplele prezentate, este inconstantă în această problemă; înbucurătoare este însă atitudinea firavă a Curții ce pare a dori admiterea ca și persoana morală să fie considerată ca titulară a anumitor drepturi fundamentale, și totuși se vede limitată în acest sens de prevederile constituționale actuale.

Cadrul regional european tinde spre o recunoaștere a capacității persoanei morale de fi titulară de drepturi și libertăți fundamentale. Primul Protocol al Convenției Europene a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale stabilește în chiar art.1 că “*orice persoană fizică sau juridică* are dreptul la respectarea bunurilor sale (...); nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa (...)”, deci înțelege ca titular al dreptului fundamental de proprietate și persoana morală. Mai mult, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului se desprinde ideea că aceasta merge mai departe și admite chiar și simplul colectiv de indivizi, fără personalitate juridică, ca titular al dreptului fundamental de acces la un tribunal independent⁷(este vorba de interzicerea dreptului la recurs într-un litigiu relativ la proprietate unui grup cultural grec).

În Franța, jurisprudența Consiliului de Stat în materia contenciosului administrativ⁸ relevă printr-o serie de decizii⁹ existența unei libertăți fundamentale, libera administrare, al cărei titular este însăși persoana morală teritorială de drept public, colectivitatea administrativ teritorială.

În ceea ce privește titularul libertății economice, o dublă analiză, de text și de conținut, conduce la concluzia că atât persoana fizică, cât și persoana juridică pot fi considerate ca titulari ale acestui drept fundamental.

Astfel, analiza de text (de suprafață) implică faptul că dispoziția constituțională, prin folosirea numai a sintagmei de „persoană” („accesul liber al *persoanei*...”), fără a preciza în mod distinct categoriile de persoane cărora li se adresează acest drept fundamental, trebuie interpretată în sensul că atât persoana fizică, cât și persoana juridică pot fi titulari ai libertății economice (*ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*).

Analiza art.45 din punct de vedere al conținutului normativ al acestuia (al substanței sale) impune mai multe precizări care în final converg către aceeași concluzie prezentată mai sus. O primă precizare se referă la cea dintâi componentă de bază a libertății economice - liberul acces la o activitate economică. Liberul acces la o activitate economică se referă la capacitatea oricărei persoane, fizice sau juridice, de a deveni participant activ la viața economică, sintagma „activitate economică” desemnând atât activitățile comerciale

⁷Cauza Biserica Catolică de la Caneva contra Grecia, 16 dec. 1997 în XAVIER BIOY, *Le concept de personne humaine en droit public*, Dalloz, Paris, 2003, p.765.

⁸ Legea din 30 iunie 2000 pentru reforma procedurii de urgență în contencios administrativ.

⁹ Cauza *Commune de Venelles* din 18 ianuarie 2001 în XAVIER BIOY, *op.cit.*, p.767.

(ce pot fi desfășurate de orice subiect de drept), cât și activitățile industriale (specifice îndeosebi persoanelor juridice). Cea de-a doua componentă a libertății economice, libera inițiativă, văzută ca un sinonim al libertății de a întreprinde (concept dezvoltat de doctrina juridică franceză), vine să completeze liberul acces la o activitate economică și vizează, în concret, libertatea oricărei persoane de a crea o întreprindere (persoana fizică reprezintă fundamentul întreprinderii-persoană juridică, dar în același timp și persoana morală poate participa la crearea unor noi structuri juridice, unor noi persoane juridice, prin fuziune, comasare etc.) și de a o exploata potrivit scopului său.

Raportarea componentelor normative ale libertății economice la principiul pluralismului impus de art.8¹⁰ din Constituție, care impune în primul rând un pluralism categorial, un pluralism ce trebuie să caracterizeze societatea românească la toate nivelele sale, deci impune și pluralismul economic, conduce la o singură concluzie: libertatea economică privește toți participanții din sfera economică, adică atât persoana fizică, dar mai ales persoana morală.

4. Conținutul libertății economice. Accesul liber al persoanei la o activitate economică. Primul pilon al libertății economice ca drept fundamental este constituit de accesul liber al persoanei la o activitate economică. Analiza acestui concept trebuie să privească în primul rând lămurirea noțiunilor de „acces liber” și „activitate economică”, iar în al doilea rând implicațiile exercitării conceptului în sine de „acces liber la o activitate economică”.

„Accesul liber”. Accesul liber presupune posibilitatea de a intra într-un cadru preexistent în urma exercitării unei alegeri voluntare și conștiente ce ține de esența noțiunii înseși de libertate.

„Activitatea economică”. Activitatea economică reprezintă o activitate umană ce urmărește satisfacerea nevoilor de consum ale individului, prin dobândirea de bunuri materiale și servicii necesare acestuia, cuprinzând atât activitățile comerciale, cât și pe cele industriale.

Exercitarea „accesului liber la o activitate economică”. Liberul acces la o activitate economică constă în facultatea abstractă a persoanei (fizice sau juridice) de a se constitui în participant la viața economică. Titularul acestei prerogative nu este doar individul¹¹, în calitate de persoană fizică, ci și persoana juridică¹², ca asociere de indivizi.

Exercitarea dreptului de liber acces la o activitate economică comportă două aspecte: pe de o parte, ca persoana fizică sau juridică titulară a dreptului să aibă, pe lângă dorința, și posibilitatea manifestării autonome și libere a voinței de a deveni actor al vieții economice, iar pe de altă parte necesitatea preexistenței unui cadru de activități economice.

Cât privește primul aspect, caracterul normativ al libertății economice ca drept fundamental crează obligații ale statului subordonate principiului libertății economiei normat în manieră implicită de către constituantul însuși în art.135 - „Economia României

¹⁰Art.8 alin.1: “Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale”.

¹¹Legea 133/1999 privind stimularea întreprinzătorilor privați pentru înființarea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii denumeste în art.2 “întreprinzătorul” ca fiind “o persoană fizică autorizată sau o persoană juridică”.

¹²Persoana juridică poate fi de drept privat, cadrul general fiind stabilit de Codul Comercial Român și de Legea privind societățile comerciale, dar și de drept public așa cum prevede Legea 15/1990 privind reorganizarea unitatilor economice de stat ca regii autonome si societati comerciale.

este o economie de piață, (...)”. Astfel, statului îi corespunde o primă obligație pozitivă de a interveni în sfera economică prin acte de legiferare, în vederea asigurării unui nivel de dezvoltare economică prin care să se încurajeze posibilitatea privatului de a participa la realizarea de activități economice. Este vorba deci despre obligațiile precizate în art.135, al.2, lit.a.: „Statul trebuie să asigure libertatea comerțului, protecția concurenței loiale, creșterea cadrului favorabil pentru valorificare tuturor factorilor de producție”. În al doilea rând, statul trebuie să normeze condițiile de acces la activitățile economice de o manieră minimală, în virtutea caracterului său de stat de drept social, tributar intereselor societății civile. Această manieră minimală se transpune în două condiții de bază ce se impun puterii publice: acest acces să nu fie costisitor din punct de vedere material pentru aceia care doresc să îl exercite, iar procedura prin care subiectul de drept devine participant efectiv la viața economică să nu fie prea lentă, să fie caracterizată de celeritate, astfel încât cel în interesat să trebuiască să îndeplinească anumite condiții minimale de ordin material într-un termen scurt pentru a putea să exercite activitatea propusă, activitate care fiind de ordin economic este supusă unui anumit risc¹³. În al treilea rând, statului îi revine obligația negativă de a nu aduce atingere pluralismului formelor de manifestare a participanților la spațiul economic (în spiritul art.8, care impune pluralismul ca principiu fundamental de organizare a statului român), prin aceasta asigurând și exercitarea libertății de asociere.

În privința celui de-al doilea aspect al posibilității exercitării liberului acces al persoanei la o activitate economică, constând în pre existența unui cadru de activități economice, statului îi incumbă obligația de respectare a diversității actelor de comerț și industrie, caracterul independent al acestora față de spațiul public și crearea lor în baza liberului joc al voinței emanând din spațiul privat, având drept consecință imposibilitatea determinării a priori a categoriilor de activități ce pot fi desfășurate pe teritoriul statal (care ar constitui în fapt o manifestare a dirijismului economic). Publicul trebuie să permită inițiativa economică privată căreia nu-i poate impune forme de manifestare, ci doar i le poate propune. Această posibilitate de exercitare a accesului liber la o activitate economică nu trebuie însă să fie înțeleasă de o manieră absolută. Statul poate și trebuie în anumite cazuri bine stabilite de lege sau Constituție să limiteze, să interzică accesul subiectelor de drept privat la exercițiul anumitor tipuri de activități economice concretizate în monopol de stat¹⁴.

5. Libera inițiativă. Libera inițiativă în jurisprudența Curții Constituționale.

Prezența conceptului de „liberă inițiativă” în jurisprudența jurisdicției noastre constituționale este destul de scăzută, acest lucru datorându-se în principal faptului că până la revizuirea din 2003 care a acordat valoare constituțională noțiunii, atât ca o componentă de bază a libertății economice, cât și ca un pilon al economiei de piață românești¹⁵, noțiunea nu se regăsea menționată în cadrul normativ al Constituției.

¹³Trebuie precizat că natura și importanța pentru sistemul economic în ansamblu a anumitor genuri de activități economice impune ca procedura prin care subiectul de drept devine participant economic să fie mai greoaie tocmai datorită riscurilor pe care le-ar putea comporta exercitarea unor asemenea activități economice.

¹⁴A se vedea în acest sens existența Legii nr.31/1996 a monopolului de stat care interzice posibilitatea de acces și exercitare unor activități economice de genul: fabricarea și comercializarea armamentului, munițiilor și explozibililor, producerea și comercializarea stupefiantelor etc.

¹⁵Art.135 alin.1: “Economia României este economie de piață, bazată pe *libera inițiativă* și concurență”.

Sunt puține deciziile Curții Constituționale în care se face referire la acest concept; astfel, în dec. nr.205 din 15 mai 2003 (deci înainte de revizuire) Curtea afirmă că „*dreptul persoanei de a alege și a desfășura o anumită activitate comercială sau de a hotărî încetarea acesteia în momentul în care devine nerentabilă (...) nu constituie un drept sau o libertate*, în accepțiunea textelor Constituției, ci dă expresie unor exigențe, pe care legiuitorul este singurul abilitat să le stabilească, în valorificarea *dreptului persoanei la liberă inițiativă*”.

Analizând pasajul din decizia Curții se impun câteva precizări importante: nebeneficiind de valoare constituțională înainte de revizuire, libertatea economică exprimată sub forma dreptului persoanei de a alege și desfășura o activitate comercială era afirmată de către Curte ca un simplu drept subiectiv a cărui sferă de exercițiu putea și trebuia fi stabilită doar de legiuitor; această exigență impusă legiuitorului era dictată de valorificarea *dreptului persoanei la liberă inițiativă*, însă Curtea nu precizează natura acestui drept, dacă acesta trebuie considerat ca un drept de natură constituțională, chiar fără consacrare expresă în actul fundamental, sau ca un simplu drept subiectiv, ci doar afirmă existența acestuia; în măsura în care Curtea a considerat că *dreptului persoanei la liberă inițiativă* este un drept ce se impune legiuitorului și de care acesta este ținut în reglementarea exercițiului activităților comerciale, atunci înseamnă că acest drept, pentru a avea această putere asupra legiuitorului, trebuie să fie considerat cel puțin un obiectiv de valoare constituțională¹⁶, fără consacrare constituțională expresă, a cărui naștere, mai mult sau mai puțin conștientizată de Curte, se produce prin intermediul acestei decizii.

Să fi dorit Curtea prin această decizie să consacre jurisprudențial un nou drept fundamental care la rândul său ar fi fundamentat libertatea economică ca drept fundamental? Puțin probabil acest lucru având în vedere practica Curții după 1990 pe care aș putea-o caracteriza ca prea precaută în recunoașterea pe cale jurisprudențială a unor drepturi sau libertăți fundamentale. Ceea ce este remarcabil este faptul că această referire la libera inițiativă și indirect la libertatea economică se produce cu foarte puțin timp înainte de recunoașterea expresă a conceptelor prin revizuirea din toamna anului 2003.

6. Conținutul normativ al liberei inițiative. Formularea art.45, în care sunt garantate distinct accesul liber al persoanei la o activitate economică și libera inițiativă, trebuie interpretată în sensul delimitării sferei de cuprindere a acestor noțiuni și al raporturilor existente între aceste două aspecte ale libertății economice. În această ordine de idei, libera inițiativă este o prelungire a accesului liber la o activitate economică completându-l și fiind condiționată de acesta. Noțiunea de liberă inițiativă apare, în sens larg, ca fiind o alegere fundamentală și liber exprimată la nivelul opțiunii, atitudinii și acțiunii individuale a membrilor societății¹⁷ sau ca o atitudine, un comportament, o predispoziție spre creativitate, responsabilitate, autonomie și încredere în sine. Ținând însă cont de denumirea marginală a articolului - libertatea economică - consecința directă rezidă în necesitatea analizării conceptului de liberă inițiativă prin raportare la manifestarea sa în

¹⁶Conceptul de “obiectiv de valoare constituțională”, apărut în jurisprudența Consiliului Constituțional francez prin Dec. nr.82-141 din 27 iulie 1982 constituie o categorie pur funcțională ce permite estomparea anumitor drepturi fundamentale în ceea ce privește caracterul lor înțeles de manieră absolută și are rolul de a justifica eventualele restrângeri pe care o lege ce vizează protejarea interesului general l-ar putea aduce unui drept fundamental; a se vedea NICOLAS MOLFESSIS, *Le Conseil Constitutionnel et le droit prive*, LGDJ, Paris, 1997, p.38-46; *Le Code Constitutionnel*, comentat și adnotat, Litec, Paris, 2001, p.20-27.

¹⁷ Institutul pentru Liberă Inițiativă, la <http://www.ili.ro>.

spațiul strict economic; o analiză de ordin general, având în vedere sensul larg și fluid al conceptului, este inacceptabilă datorită impreciziunilor la care ar putea da naștere. Din acest punct de vedere libera inițiativă poate apărea ca sinonim al libertății de a întreprinde¹⁸, care se prezintă astfel ca drept fundamental de natură economică garantat explicit în Constituție.

Conceptul de “libertate de a întreprinde”, ”*liberte d’entreprendre*”, este fructul jurisprudenței constituționale franceze care îl recunoaște și îi atribuie valoare constituțională începând cu dec. nr.81-132 din 16 ianuarie 1982 ca decurgând din art.4 al Declarației universale a drepturilor omului și cetățeanului de la 1789; conceptul este dezvoltat ulterior și de doctrina juridică din hexagon¹⁹. Într-o definiție aproximativă²⁰, s-a apreciat că libertatea de a întreprinde presupune posibilitatea oricărui individ de a alege liber o activitate economică care să-i permită obținerea mijloacelor de subsistență, de a se instala creând sau dobândind o întreprindere, și de a exercita astfel suveran activitatea aleasă. Libertatea de a întreprinde se manifestă în primă instanță ca libertatea de a crea o întreprindere, și ulterior ca libertatea de exploatare, constând în facultatea de a dirija și gestiona întreprinderea după bunul plac (adică dreptul de a-și alege politica sau strategia economică, partenerii, furnizorii, clienții etc.), corolarul acesteia fiind reprezentat de libertatea concurenței care vine să o protejeze.

Jurisprudența Consiliului Constituțional francez nu elucidează conceptul de ”*liberte d’entreprendre*” și este fluctuantă nu atât asupra naturii dreptului, cât mai degrabă asupra gradului protecției sale și intensității controlului limitării sale de către Consiliu. Astfel, deși formularea inițială a libertății de a întreprinde din 1982 era făcută într-o manieră protecționistă²¹, ulterior se observă o tendință din ce în ce mai accentuată a Consiliului Constituțional de a micșora progresiv sfera de protecție a acesteia²², pentru ca

¹⁸Conceptul își găsește consacrare într-o serie de acte fundamentale statale cum ar fi Constituția Marocului din 1996 (art.15), Constituția Senegalului din 1990 (art.8).

¹⁹Trebuie precizat că primele referiri la libertatea de a întreprinde se regăsesc în art.1 din Legea Royer din 27 decembrie 1793 - “libertatea și voința de a întreprinde sunt fundamentul activităților comerciale și artizanale (...)” cu adăugarea că Legea Le Chapelier din 14-17 iunie 1791 deși suprima grupurile profesionale care se comportau ca veritabile caste, liberalizează nu doar accesul individual, dar și egalitatea exercițiului; a se vedea Remy Cabrillac, Marie-Anne Frison-Roche, Thierrz Revet, *Libertes et droits fondamentaux*, Dalloz, Paris, 2001, p.668-669.

²⁰A se vedea în legătură cu conținutul conceptului de libertate de a întreprinde Christophe Lajoie, *De la valeur constitutionnelle de la liberté contractuelle*, C.R.D.F. nr 1/2002, p 123, și Remy CABRILLAC, MARIE-ANNE FRISON-ROCHE, THIERRZ REVET, *op.cit.*, p.671.

²¹ prin Dec. nr.81-132 din 16 ianuarie 1982 se recunoaște valoarea constituțională a libertății de a întreprinde, al cărei exercițiu poate fi limitat, fiind însă interzise restricțiile “arbitrare și abuzive”, idee reluată și în deciziile ulterioare - Dec. nr.82-141 din 27 iulie 1982, Dec. nr.85-200 din 10 ianuarie 1986, Dec. nr.88-244 din 20 iulie 1988 - “Considerând că (...) libertatea, care conform articolului 4 din Declarație consistă în a putea face tot ce nu dăunează altuia, n-ar ști ea însăși să fie aparată dacă restricții arbitrare sau abuzive ar fi aduse libertății de a întreprinde”.

²² o primă inflexiune în sensul trecerii la o protecție minimalistă a libertății de a întreprinde reiese din Dec. nr.89-254 din 4 iulie 1989 prin care se afirmă posibilitatea aducerii de limite impuse de “*interesul general*” exercițiului acesteia: “(...)5. Considerând că libertatea de a întreprinde nu este nici generală, nici absolută, că este îngăduit unui legislator să-i aducă limitări cerute din interesul general cu condiția ca acestea să nu aibă drept consecință denaturarea semnificației”; în continuare, prin Dec. nr. 97-388 din 20 martie 1997, se renunță la referirea la “*interes general*” și se arată că libertății de a întreprinde nu îi pot fi aduse “*atingeri excesive*”: “(...)51. Considerând că libertatea de întreprinde, care nu este nici generală nici absolută, se exercită în cadrul regulilor instituite de lege; că constrângerile stabilite de legislator în vederea păstrării securității financiare a salariaților, în ceea ce privește (...), gestiunea, și controlul fondurilor de economie, pensie, nu aduc acestei libertăți atingeri

actualmente, începând cu anul 2000, să se observe o revigorare în modalitatea de protejare a *liberte d'entreprendre*²³ prin intermediul unui control de proporționalitate, sub influența vădită a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.²⁴

Jurisprudența și doctrina franceză, care după cum precizam anterior introduc conceptul de "*liberte d'entreprendre*", nu este îndestulătoare în ceea ce privește clarificarea conceptului de „liberă inițiativă”, însă are meritul de constitui un punct de plecare în demersul propus. Fără îndoială că libera inițiativă *românească* are drept corespondent libertatea de a întreprinde *franceză*, însă consacrarea primului concept în chiar actul fundamental român implică necesitatea folosirii și analizării acestuia din punct de vedere al consecințelor normative pe care le crează în planul societății juridice românești²⁵. Astfel, un prim demers trebuie să îl reprezinte găsirea unei definiții adecvate pentru “libera inițiativă”

excesive capabile să-i denatureze semnificația; (...); o a treia inflexiune rezultă din Dec. nr.98-401 din 10 iunie 1998 și Dec. nr.99-433 din 13 ianuarie 2000, reinterându-se necesitatea justificării unei limitări a libertății de a întreprinde de “*exigențe constituționale*” sau de “*motive de interes general*”: “(...)26. Considerând, în al doilea rând, că este îngăduit legislatorului să aducă libertății de a întreprinde care decurge din art.4 al Declarației din 1789, limitările justificate de interes general sau legate de exigențe constituționale, cu condiția ca așa-zisele limitări să nu aiba drept consecință să-i denatureze semnificația; (...)”; odată cu Dec. nr.2000-433 din 27 iulie 2000, care păstrează referirea la “*exigențe constituționale*” și “*motive de interes general*”, un anumit *control de proporționalitate* devine totuși posibil: “(...)40. Considerând că libertatea de întreprinde decurge din Declarația drepturilor omului și cetățeanului; că este deci îngăduit legislatorului să-i aducă limitări din interes general sau legate de exigențe constituționale; (...)”că, prin urmare, îi revine legislatorului, fixând regulile ce țin de apărarea caracterului pluralist al curentelor de exprimare socio-culturale, de a asigura ca aplicarea lor sa nu limiteze libertatea de a întreprinde în proporții excesive cât privește obiectivul constituțional al pluralismului”.

²³ din formulările recente ale Consiliului Constituțional - Dec. nr.2000-436 din 7 decembrie 2000 și Dec. nr.2000-439 din 16 ianuarie 2001 - reiese o întărire a protecției libertății de a întreprinde al cărei exercițiu poate fi limitat, nu însă fără a se ține cont de un principiu de proporționalitate între măsura legislativă lezionarioasă luată și interesul protejat: “(...)20. Considerând că (...) legislatorul a adus, în spetă, atât dreptului de proprietate cât și libertății de a întreprinde care decurge din art.4 al Declarației drepturilor omului și cetățeanului, o lovitură disproporționată obiectivului urmarit...”; “(...)13. Considerând că este îngăduit legislatorului să aducă libertății de a întreprinde care provine din art.4 al Declarației drepturilor omului și cetățeanului, limitari legate de exigențe constituționale sau justificate de interes general, cu condiția să nu rezulte atingeri disproporționate cu privire la obiectivul urmarit”.

²⁴ Principiul proporționalității invocat în analiza diferitelor cereri în fața CEDO cu privire la atingerile unor drepturi sau libertăți fundamentale se exprimă prin necesitatea existenței unei proporții între ingerința adusă dreptului sau libertății și scopul legitim urmărit; aplicații ale acestui principiu se regăsesc în jurisprudența CEDO în legătură cu încălcări ale art.5 - libertatea individuală, și art.10 - libertatea de exprimare din Convenție: Cauza Brannigan și Mc Bride contra Regatul Unit - 1993, Cauza Sunday Times contra Regatul Unit - 1980, Cauza Lingens contra Austria - 1986, Cauza Castells contra Spania - 1992; VINCENT BERGER, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1998; *Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului*, Culegere selectivă, Ed. Polirom, Iași, 2000.

²⁵ trebuie precizat că majoritatea publicului românesc nu atribuie conceptului de “liberă inițiativă” sensul economic impus de Constituția României; într-un sondaj efectuat de Institutul pentru Liberă Inițiativă - Barometrul ILI pe 2005 - doar 37% din cei chestionați asociau libera inițiativă cu exercitarea unei activități specifice unei economii de piață, restul acestora achiesând sensului general și fluid al conceptului prin exprimări, unele chiar foarte seci și trădând un anumit grad de cultură al societății românești actuale în ansamblu, de genul “să ai inițiativă în viața de zi ci zi” (38%) sau “fiecare face ce vrea” (17%), un procent de 8% neputându-se pronunța (!).

din punct de vedere al cadrului concret și impus de manifestare al acesteia, și anume cel economic.

Aș putea spune că libera inițiativă constă în libertatea oricărei persoane de a nu fi împiedicată în voința de a interacționa din punct de vedere economic cu alții pentru a realiza și duce la bun sfârșit proiecte de natură economică pentru atingerea unui scop proximal, creșterea patrimoniului. Aceste proiecte economice ce constituie mijloace de atingere a scopului propus sunt rezultatul actului creativ al omului economic, sunt activități creatoare, forme de manifestare umană în plan economic. Astfel, libera inițiativă, direct sau indirect, se constituie într-un soclu al quasitotalității activităților creatoare din spațiul economic. Numai prin exercitarea liberei inițiative, numai întreprinzând s-ar mai putea spune, omul economic se dezvoltă, se realizează și își exprimă concret potențialitățile economice, într-un cadru concurențial și asumându-și riscuri specifice, în vederea atingerii finalității propuse.

Libera inițiativă presupune posibilitatea pentru orice persoană de a se erija în participant activ la viața economică în modalitatea considerată ca fiind cea mai adecvată (fie ca persoană fizică, fie ca structură juridică), uzând de mijloacele juridice pe care le are la dispoziție pentru punerea în aplicare a unei anumite politici. Principalele consecințe normative pe care le crează acest nou drept fundamental, aș putea spune, consacrat de Constituția României rezultă din natura acestuia; fiind o libertate negativă ea implică în primul rând o obligație negativă de genul “a nu face” sau “a nu aduce atingere”. Astfel, libera inițiativă se opune în primul rând puterii publice care poate să-i amenajeze exercițiul, dar de o manieră limitată de principiile constituționale și nu îi poate aduce atingere decât în anumite cazuri, punctual deci, reglementate strict de actul fundamental. În al doilea rând, ca și libertate publică, libera inițiativă se opune și “celorlalți”, alții decât statul, însă din nou exercitarea acesteia este relativă în sensul că trebuie să se coaguleze cu exercitarea drepturilor și libertăților celorlalți, deci să se limiteze.

Având o consacrare constituțională de dată relativ recentă, cred că este necesară o atitudine mai curajoasă din partea Curții noastre Constituționale ca odată cu analizarea diferitelor aspecte particulare ale liberei inițiative să determine cât mai exact sfera acestui drept fundamental, necesitate ce se impune datorită importanței deosebite pe care conceptul o are atât ca componentă a libertății economice, cât și ca pilon de bază al sistemului economiei de piață românești.

7. Restrângerea libertății economice. Libertatea economică, după cum am determinat anterior, constituie un nou drept fundamental consacrat constituțional prin revizuirea Constituției. Consecință a acestui fapt, întreaga discuție referitoare la posibilitatea sau imposibilitatea de a restrânge exercițiul libertății economice va gravita în jurul răspunsului pe care îl va primi următoarea întrebare: poate fi restrâns exercițiul drepturilor și libertăților fundamentale? Admiterea unui răspuns pozitiv la această întrebare, în mod logic, va determina faptul că exercițiul libertății economice va putea fi restrâns în anumite situații concrete.

Răspunsul la această întrebare de bază nu poate fi decât unul afirmativ, acesta rezultând *expressis verbis* din însuși actul fundamental al statului român, și anume din textul articolului 53, intitulat generic: „Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți”. Acest articol instituie obligativitatea unor anumite condiții pe care trebuie să le îndeplinească restrângerea exercițiului unui anumit drept fundamental sau a unei anumite libertăți fundamentale rezultând explicit sau implicit din Constituție. Deci, concluzia logică ce se poate desprinde este că exercițiul libertății economice poate fi restrâns, în anumite

cazuri, printr-o intervenție directă, însă numai în strânsă corelație și respectând condițiile impuse de art.53.

Articolul 53, în alin.1 normează: „Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice (...)”, iar în alin.2 dispune: „Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății”.

Un prim aspect important ce trebuie clarificat se referă la identificarea subiectelor ce pot interveni în mod direct restrângând exercițiul libertății economice. Singurul care poate restrânge exercițiul libertății economice nu poate fi decât *statul*, acest fapt rezultând chiar din cuprinsul art.53, „exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege...”, legiferarea fiind un atribut al cărei beneficiar este numai entitatea statală, cu excluderea oricărui individ sau grup, expresie a suveranității pe plan intern exercitată numai de către stat. Statului român îi corespunde o putere și o obligație, implicită de reglementare a cadrului de exercitare a acestei libertăți, astfel încât acesta trasează coordonatele acestei libertăți, deci o limitează, însă subliniem, numai în strânsă legătură cu prevederile art.53. Referirea la modul plural în ceea ce privește stabilirea subiectelor ce au capacitatea de a restrânge exercițiul acestei libertăți din debutul acestui alineat nu trebuie să ne inducă în eroare, deoarece singurul care poate interveni în acest sens este statul, fapt stabilit anterior și care reiese chiar din Constituție, însă rolul acesteia este de a atrage atenția, de a preveni o eventuală greșelă de includere în această categorie și a indivizilor. În acest sens s-ar putea argumenta că și indivizii, beneficiari ai acestei libertăți, ar putea să intervină concret restrângând exercițiul libertății economice, deoarece, potrivit principiului libertății contractuale, acestia au posibilitatea să dea forma și conținutul pe care îl doresc raporturilor juridice contractuale la care iau parte, și deci automat pot stipula anumite clauze prin care ar limita acest drept fundamental (ex.: clauzele de neconcurență stipulate în contractele de muncă, clauzele „de a nu se restabili” caracterizate prin faptul că vânzătorul unui fond de comerț își asumă obligația de a nu se restabili într-un anumit perimetru și pe o anumită perioadă de timp pentru a exercita același comerț etc.). Și totuși, singurul care ar putea restrânge exercițiul unui drept sau libertăți fundamentale este statul. Indivizii, deși în aparență ar avea și ei această posibilitate, în realitate nu pot face acest lucru, în primul rând deoarece nu rezultă explicit sau implicit din textul art.53 că ar avea o asemenea capacitate, iar în al doilea rând datorită faptului că și aceste aparente restrângeri ale exercițiului libertății economice rezultând din principiul libertății contractuale ce iau forma diferitelor clauze contractuale trebuie, pentru a fi valide, să se cantoneze în sfera legalității, deci singurul care stabilește generic dacă acestea sunt legale sau nu este tot statul prin intermediul legii. Având în vedere componentele de bază ale libertății economice determinate anterior, și anume liberul acces la o activitate economică și libera inițiativă, se impune precizarea că posibilitatea restrângerii acestui drept fundamental implică automat și posibilitatea restrângerii celor două componente ale sale. Astfel, rezultă că în anumite situații poate fi îngădit de către stat fie accesul liber al persoanei la exercițiul anumitor activități, fie libertatea de a întreprinde a acestora.

Un al doilea aspect important ce necesită anumite precizări se referă la limita până unde poate merge statul prin intermediul legislatorului în momentul restrângerii exercițiului libertății economice. Întinderea libertății de intervenție a legislatorului pozitiv este stabilită de către textul art. 53 din Constituție. O primă precizare în acest sens se referă la faptul că exercițiul libertății economice poate fi restrâns numai prin *lege*. Ce accepțiune însă a dorit

constituantul român să acorde termenului de „lege”? În mod evident sensul de bază și care trebuie reținut vizează numai actele edictate de către organul legislativ, Parlamentul (sensul formal al legii). Având în vedere că este vorba de o eventuală atingere adusă unei libertăți, interpretarea textului constituțional nu poate fi decât restrictivă în sensul inadmisibilității oricărei alte structuri statale în afara Parlamentului de a putea interveni, nici chiar prin acte normative cu aceeași putere ca și a legii, restrângând-o (de altfel, singurul organ instituit de Constituție cu abilitatea de a emite acte normative denumite legi este Parlamentul; art.67: „Camera Deputaților și Senatul adoptă legi (...)” și art.73, alin.1: „Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare”). Deci, ori de câte ori această libertate va fi restrânsă prin intermediul altor acte decât legea, acele acte vor fi neconstituționale. Trebuie să amintim și poziția contrară a Curții Europene a Drepturilor Omului²⁶ care în mai multe rânduri s-a pronunțat cu privire la valoarea ce trebuie acordată termenului de „lege”, achiesând însă la sensul material al noțiunii. Curtea include astfel în sfera noțiunii de „lege” pe lângă actele de rang legislativ, și jurisprudența (texte de rang infralegislativ), precum și normele internaționale²⁷, în măsura în care dreptul intern face trimitere expresă la acestea și sunt incluse în blocul legalității.

O altă precizare ce trebuie făcută se referă la faptul că norma juridică pentru a servi drept fundament limitării libertății economice, având în vedere implicațiile rezultate din caracterul normativ al art.1, alin.3 din Constituție care impune statul de drept ca principiu constituțional al statului român, trebuie să respecte anumite principii care vizează acordarea unui maximum de *securitate juridică* indivizilor (exigență a statului de drept), și anume: previzibilitatea (norma juridică să fie suficient de precisă și clară pentru a permite indivizilor să-și regleze conduita, cu cât norma fiind mai restrictivă în materie de libertate, cu atât preciziunea ei trebuind să fie mai mare) și accesibilitatea (norma juridică să fie publicată pentru ca nimeni să nu se poată prevala de necunoașterea ei).

De asemenea, orice ingerință adusă libertății economice prin măsuri legislative concrete trebuie să fie justificată de un *obiectiv legitim* și general care să poată fi regăsit în cuprinsul *enumerării limitative* (fiind vorba de restrângerea unui drept fundamental enumerarea nu poate fi decât limitativă) prevăzute de alin1 al art.53 (apărarea securității naționale, a ordinii publice, a sănătății ori a moralei publice etc.).

Reluarea și întărirea principiului proporționalității (exigență a statului de drept) impus indirect de art.1, alin.3 din Constituție, de cadrul instituit de art.53 implică automat ca orice ingerință normativă adusă libertății economice să fie *necesară*, adică cea mai ușoară atingere impusă de realizarea obiectivului urmărit, să fie conformă obiectivului urmărit, adică aptă în realizarea acestuia, și proporțională în sens strict, adică atingerea să nu fie disproporțională în raport cu obiectivul urmărit.

Caracterul democratic al statului român impus de art.1, alin.3 implică necesitatea limitării libertății, art.53 devenind astfel o consecință a acestuia, creând cadrul concret de limitarea a libertății, fapt întărit și de referirea că orice restrângere a exercițiului unei libertăți să se facă respectând canoanele unei *societăți democratice*, adică respectând principiile de bază ale democrației.

Orice restrângere a exercițiului libertății economice trebuie făcută *fără discriminare*, fapt ce trebuie coroborat cu prevederile art.4, alin.2 din Constituție și care prezintă următoarele implicații: o lege prin care s-ar limita accesul la anumite activități economice, sau prin care s-ar obstrucționa posibilitatea de alegere liberă a unei activități economice, ori prin care s-ar interzice posibilitatea de instalare și de a exercita astfel

²⁶ Cauzele Verlag, 1989, și Muller, 1988.

²⁷ Cauza Autronic contra Elveția, 1990.

activitatea aleasă, toate acestea numai pentru anumite categorii de persoane și având drept fundament criteriile de natura celor enumerate în cuprinsul art.4, alin.2, va fi neconstituțională; însă nu orice diferențiere de tratament juridic este prohibită, ci numai cele care au ca efect distrugerea egalității de șanse în inițierea și exercițiul unei anumite activități economice, discriminările pozitive fiind admise.

Concluzionând, putem afirma că exercițiul libertății economice poate fi restrâns de către puterea publică, garant al intereselor generale și gardian al libertăților tuturor, însă numai respectând principiile statului de drept, democratic, și „procedura” instituită de art.53 (consecință a acestora), titularii acestui drept fundamental beneficiind de instituțiile controlului național efectuat de către Curtea Constituțională și controlului european realizat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Convenția Europeană a Drepturilor Omului face parte din dreptul pozitiv conform art.11 și 20 din Constituție) pentru determinarea caracterului pozitiv și admisibil, sau invers, al eventualelor restrângeri.

Un al treilea aspect important vizează principalele restrângeri legale ale exercițiului acestei libertăți fundamentale întâlnite deja în sistemul nostru de drept.

Incapacitățile (imposibilitatea încheierii de acte juridice) stabilite prin diferite acte normative²⁸ pentru anumite categorii de persoane –minorii și persoanele puse sub interdicție- suprimă efectiv libertatea economică a acestora, limitare însă permisă și generată de imperativele securității juridice. De asemenea, *incompatibilitățile* (imposibilitatea exercitării de activități economice de către persoanele care dețin anumite funcții sau profesii legate de interesele generale ale societății: funcționarii publici²⁹, ofițerii³⁰, diplomații, avocații³¹, notarii³², medicii³³, magistrații³⁴ etc.) constituie restrângeri legale ale libertății economice justificate de necesitatea menținerii securității naționale și a moralei publice. Existența *monopolului*, indiferent de natura sa, fie că este vorba de monopol de stat³⁵ care obstrucționează posibilitatea de acces la exercitarea anumitor activități economice (fabricarea și comercializarea armamentului, munițiilor și explozibililor, producerea și comercializarea stupefiantelor etc.) a anumitor categorii de persoane, fie că este vorba de monopol rezultat din exercitarea anumitor activități economice (autor, creator, inventator³⁶) ocrotit de existența dreptului de proprietate intelectuală sau industrială, deși constituie o aparentă atingere a libertății economice este generată de necesitatea apărării naționale, și deci validă. Regimul de *autorizare prealabilă*³⁷ nu trebuie înțeles ca o atingere a libertății economice ci în considerarea caracterului său preventiv necesar salvagărdării și menținerii intacte a imperativelor societății românești (apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice).

8. Exercițarea libertății economice se face în condițiile legii. Art.45 impune ca exercitarea celor două componente de bază ale libertății economice, liberul acces o activitate economică și libera inițiativă, să se facă numai în condițiile legii. Această

²⁸ Codul civil și Codul comercial român, Decretul Lege nr.31/1954.

²⁹ Legea nr.188/1999.

³⁰ Legea nr.80/1995.

³¹ Legea nr.51/1995.

³² Legea nr.36/1995.

³³ Legea nr.74/1995.

³⁴ Art.124, 131 și 142 din Constituție.

³⁵ Legea nr.31/1996.

³⁶ Legea nr.8/1996 și Legea nr.84/1998.

³⁷ Legea 507/2002 privind organizarea și desfășurarea unor activități economice de către persoane fizice și Legea nr.31/1996 ce introduc noțiunea de „licență”.

prevedere are caracter normativ și constituie în fapt o consecință și o reluare a principiului obligativității respectării Constituției, a supremației sale și a legilor (exigență a statului de drept) impus de art.1 alin.5 din actul fundamental (obligație generală care incumbă atât persoanelor, cât și organelor statului).

Statul recunoaște și garantează constituțional această libertate fundamentală persoanelor, îi trasează coordonatele definiției și stabilește prin intermediul legii limitele în care exercițiul acesteia este considerat permis, legal; concluzia ce se desprinde de aici este că orice manifestare economică ce nu respectă condițiile impuse de cadrul normativ al libertății economice este considerată în afara legii, nelegală, deci, drept consecință nu se bucură de protecția statală și, mai mult, trebuie sancționată, dacă este prevăzut, potrivit dispozițiilor legale corespunzătoare acestei libertăți.

Totodată, trebuie precizat că pentru ca exercitarea libertății economice să se facă în condițiile legii, trebuie să existe lege, să existe un cadru normativ al acestei libertăți, incubând astfel statului obligația generală de reglementare, de legiferare a unui cadru unitar care să stabilească formele admise, considerate deci legale, pentru exercițiul libertății economice, consecință a rolului activ pe care statul trebuie să îl aibă în promovarea libertăților și drepturilor fundamentale.

Analiza exercitării celor doi piloni ai libertății economice în condițiile legii implică precizări separate. În primul rând, pentru ca exercitarea liberului acces la o activitate economică să se facă în condițiile legii, acest exercițiu trebuie să respecte condițiile concrete stabilite de lege pentru participarea la cadrul reprezentat de viața economică, și anume categoriile de activități economice permise și categoriile de subiecte de drept care se pot sau nu se pot constitui ca participanți la aceste activități economice. În al doilea rând, pentru ca exercitarea liberei inițiative să poată fi considerată legală trebuie ca aceasta să se desfășoare numai prin intermediul formelor juridice stabilite de lege care pot fi constituite în vederea participării la exercitarea de activități economice, și potrivit conduitei legale care trebuie respectate în raporturile economice desfășurate.

9. Garantarea libertății economice (protecția libertății economice). Textul constituțional prin care libertatea economică este ridicată la rang de principiu constituțional și nou drept fundamental garantează doar generic această libertate, fără a preciza și mecanismele concrete prin care se poate realiza protecția efectivă a acesteia. Totuși, însuși faptul garantării la nivel constituțional a libertății economice constituie un aspect foarte important deoarece crează astfel un drept la protecție pentru titularii acestei libertăți, împotriva activității statale care ar putea să-i aducă atingere, dar și o obligație corelativă pentru stat de a crea și asigura mijloacele juridice concrete necesare protejării acesteia. Unul dintre cele mai importante instrumente juridice de care dispun destinatarii de drepturi fundamentale îl constituie instituția controlului juridic al constituționalității legilor, Curtea Constituțională fiind elementul primordial prin care se asigură protecția reală a drepturilor și libertăților fundamentale împotriva atingerilor aduse acestora. De asemenea, trebuie subliniat un alt aspect important: Constituția garantează libertățile numai în limitele restricțiilor pe care le pot suferi (deci protecția lor nu este absolută), bineînțeles fiind vorba de restrângerile legale ce pot apărea (cele care respectă condițiile prevăzute de art.53 din Constituție).